

انتخابات ۲۴ خرداد ۱۳۹۲ ایران

تحلیل مقدماتی وقایع پس از انتخابات

مؤسسه دموکراتیک ملی - واشنگتن - ۳۰ خرداد، ۱۳۹۲

۲۴ خرداد ۱۳۹۲، شهروندان ایرانی برای انتخابات ریاست‌جمهوری یازدهم و دوره چهارم شوراهای شهر و روستا به پای صندوق‌های رأی رفتند. از آن‌جا که رئیس‌جمهور کنونی پس از دو دوره ریاست جمهوری به موجب قانون از انتخاب مجدد برای ریاست جمهوری منع شده، و با نظر داشت نسبت به اعتراضات گسترده و سرکوب‌های خشونت‌بار دولت پس از انتخابات سال ۸۸، انتخابات ریاست‌جمهوری ۹۲ در داخل و خارج از ایران به شدت مورد توجه قرار گرفت. این انتخابات همچنین برنده بیش از 126 هزار کرسی نمایندگی شوراهای شهر و روستا را در سطح کشور معین کرد.

بر اساس گزارش‌های رسمی، رأی‌گیری مطابق برنامه در ساعت ۸ صبح روز ۲۴ خردادماه آغاز شد. با آن‌که طبق زمان‌بندی اولیه وزارت کشور مراکز رأی‌گیری بایستی در ساعت ۸ شام‌گاه به کار خود پایان می‌دادند، به دلیل مشارکت فراتر از حد انتظار (بر مبنای آمارهای رسمی، مشارکت بیش از ۷۲٫۷ درصد از واجدین شرایط)، زمان رأی‌گیری تا ساعت 22 تمدید شد. پس از پایان رأی‌گیری، کار شمارش آراء آغاز گردید. نتایج شمارش آراء به دور از انتظار عمومی به مرکز تجمع آراء ارسال شد. نتایج، استان به استان، هنگام دریافت توسط وزارت کشور اعلام می‌شد. بعد از ظهر ۲۵ خرداد، حسن روحانی، روحانی و دیپلمات سابق که به ایفای نقش کلیدی در مذاکرات هسته‌ای معروف است، با کسب ۶۸٫۵ درصد آراء، به عنوان برنده رسمی انتخابات در همان دور اول معرفی شد. چند روز بعد، وبسایت وزارت کشور، نتایج آراء را به تفکیک شهرستان منتشر نمود. با این وجود که این اطلاعات همچنان در دسترس می‌باشد، لینک صفحه مربوطه بدون ارائه توضیح از سایت وزارت کشور حذف شده است.

واضح است که آرزوی شرکت در یک انتخابات منصفانه برای تعیین رهبران سیاسی کشور، در دل ایرانیان موج می‌زند. شرکت آنان در روند انتخابات ۹۲، آن هم با شور و شوق بالا، گواهی است بر عزم مردم و خواست‌شان برای تغییر. هرچند گزینه‌هایشان به شدت توسط شورای نگهبان محدود شد و صندوق‌های رأی از ضمانت‌های لازم برای صیانت از آراء برخوردار نبود، کشور آشکارا به کاندیدایی رأی داد که او را عامل ایجاد تغییر می‌دانست. بدین گونه، می‌توان پیروزی روحانی را درخواست قاطع برای تغییر، آن هم در همه سطوح جامعه توصیف کرد.

با کمال تأسف، عدم شفافیتی که نقش برجسته شورای نگهبان و رهبری در همه روندهای سیاسی، از جمله در مراحل مختلف انتخابات ایجاد کرده تحلیل کاملاً مستقل را غیر ممکن می‌سازد. همچنین، نبود ساز و کار نظارتی مستقل، چه به صورت رسمی و چه به صورت شهروندی، محدودسازی دسترسی به اینترنت در دوران انتخابات و کنترل شدید رسانه‌های رسمی، اظهار نظر و گزارش‌های دریافتی پیرامون تقلب یا تخلف را به حداقل می‌رساند.

ایران از سازمان‌های معتبر بین‌المللی برای نظارت بر روند انتخابات دعوت نمی‌کند و به نظارت مستقل شهروندی نیز مجوز نمی‌دهد. چنین است که تحلیل نتایج انتخابات به اطلاعاتی محدود می‌شود که از منابع رسمی در کشور در دسترس عموم قرار می‌گیرد. رقم رسمی مسارکت ۱۲,۷ درصدی، بسیار بالا است و شایسته تأمل بیشتر است. در ایران از فهرست رأی‌دهندگان واجد شرایط استفاده نمی‌شود و همه واجدین شرایط با در دست داشتن برگه هویت معتبر می‌توانند رأی دهند. اگر واقعاً این درصد از واجدین شرایط رأی داده باشند، می‌توان نتیجه گرفت کرد که یا علاقه شدیدی به انتخابات دارند و یا عاملی تهدیدآمیز در میان بوده که شهروندان خود را موظف به رأی‌دادن می‌پندارند. در اکثر کشورها رقم مشارکت در انتخابات به صورت درصدی از شمار رأی‌دهندگان ثبت‌شده محاسبه می‌شود؛ حتی با این روش، ۱۲,۷ درصد رقم مشارکتی نسبتاً بالا است. هرچند محتمل است که این رقم صحیح باشد، اما این درصد بالا و غیر عادی، جای تردید دارد.

گزارش‌های خبری و رصد شبکه‌های اجتماعی در حین و پس از انتخابات، حکایت از عدم اعتماد فراگیر میان عموم مردم نسبت به صحت نتایج یا تهدید و تقلب فراگیر ندارد. این‌جا و آن‌جا گزارش‌هایی درباره تخلف یا اختلال در روند انتخابات مطرح شده، با این حال، هیچ گزارش رسمی از اعتراض یا درخواست استیناف در طول ۱۲ ساعت مهلت قانونی طرح شکایت رسمی پس از انتخابات منتشر نشده است.

عدم وجود گزارشات تخلف به معنی عدم وجود چنین وقایعی نیست، و محتمل است که وقایع به اطلاع عموم نرسیده باشد. اتهامات بروز تخلف در حین روند انتخابات، همچون فشار بر کارکنان دولت برای رأی دادن، و حمله به دفاتر کاندیداها و حامیان‌شان از طرق غیر رسمی مطرح شده، اما هیچ‌کدام به طور کامل مورد بررسی قرار نگرفته یا تأیید نشده است.

با این وجود که انتخابات به صورت مسالمت‌آمیز و با حداقل مخالفت عمومی برگزار شد، هیچ تلاشی از سوی مقامات به منظور رفع نارسائی‌های کلی روند آن انجام نشد تا به شهروندان اطمینان دهد نظام انتخاباتی‌شان به سوی مردم‌سالارانه تر شدن پیش می‌رود. انتظار می‌رود انتخابات بعدی مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۹۵ برگزار شود. شاید آن انتخابات فرصتی فراهم آورد تا نارسائی‌های اصلی نظام انتخاباتی ایران اصلاح شده، و بیشتر مطابق معیارهای بین‌المللی به اجرا درآید و توافق‌نامه‌ها و پیمان نامه‌های بین‌المللی را که ایران امضاء کرده بازتاب دهد.

موارد نگرانی و پیشنهادها برای انتخابات آینده

- کاندیداها، ریاست‌جمهوری از پیش توسط شورای نگهبان تعیین صلاحیت می‌شوند و شماری از رقبای اصلی این دوره به دلایل خودسرانه رد صلاحیت شدند. شرایط نامزدی ریاست‌جمهوری مطابق قانون اساسی عبارتند از: رئیس‌جمهور باید از میان رجال سیاسی و مذهبی دارای این خصوصیات انتخاب شود، ایران الاصل باشد، تابع ایران باشد، مدیر و مدبر باشد، دارای حسن سابقه، امانت و تقوی، مؤمن و معتقد به مبانی جمهوری اسلامی ایران و مذهب رسمی کشور باشد. در طول دوره پنج روزه ثبت‌نام کاندیداها، ۶۸۶ نفر به طور رسمی نام خود را در فرم‌های ثبت‌نام قرار دادند؛ از آن میان، تنها هشت نفر توسط شورای نگهبان تأیید شدند. دو نفر از این افراد نیز در طول رقابت‌ها از کاندیداتوری کناره‌گیری کردند. چنین روند بسته تعیین صلاحیتی انتخاب رأی‌دهندگان را محدود ساخته، اصول بنیادین یک انتخابات آزاد را زیر سؤال می‌برد. بجز تأیید یک سری شرایط حداقلی، دولت‌ها نباید تعیین کنند چه کسی حد داشته باشد خود را کاندید کند.

- مجوزی برای نظارت مستقل و بی‌طرفانه بر روند انتخابات داده نشد، و از نهادهای صلاحیت‌دار بین‌المللی نیز برای مشاهده روند انتخابات دعوت به عمل نیامد. از اواسط دهه ۸۰ میلادی، ناظران بی‌طرف و مستقل بین‌المللی به همراه گزارشگران بین‌المللی، نقش عمده‌ای در تقویت اعتماد عمومی و شفاف سازی روند انتخابات بازی کرده‌اند. این همکاری‌ها در «اعلامیه جهانی اصول نظارت بی‌طرفانه سازمان‌های شهروندی بر انتخابات» و همچنین «اعلامیه اصول بین‌المللی نظارت بر انتخابات» تدوین شده‌اند. هر دوی این مستندات توسط سازمان ملل متحد منتشر شده که خود بازتاب دهنده اجماع جهانی بر نقش محوری ناظران شهروندی و بین‌المللی در اعتبار دادن به انتخابات بازی می‌کنند.

هر چند هیات مرکزی نظارت بر انتخابات به منظور نظارت بر اجرای انتخابات در سال ۱۳۹۱ تأسیس شد، این نهاد مستقل عمل نمی‌کند. بر اساس متمم اخیر قانون انتخابات، هیأت مرکزی پنج ماه پیش از پایان کار رئیس‌جمهور فعلی تشکیل شده و متشکل است از: وزیر کشور، که ریاست هیأت را بر عهده دارد؛ دادستان کل کشور؛ وزیر اطلاعات؛ یکی از اعضای هیأت مدیره مجلس (عضو ناظر بدون حق رأی)؛ و هفت شهروند معتمد (که از سوی مجلس معرفی شده و باید به تأیید شورای نگهبان برسند). طبق متمم جدید، وزیر کشور همچنان مسئولیت کامل برگزاری انتخابات و انجام تدابیر لازم را بر عهده دارد، و شورای نگهبان در صورت نیاز در هر زمان می‌تواند در مراحل آمادگی یا اجرای انتخابات دخالت کند.

کمیته‌های مستقل انتخاباتی در کشورهای مختلف رایج هستند. این کمیته‌ها نقشی مهم در آگاهی‌رسانی به مسئولان برگزاری انتخابات بازی می‌کنند و گاه مسئولیت مدیریت انتخابات را نیز به عنوان قاضی بی‌طرف بر عهده می‌گیرند و نگرانی‌ها نسبت به روند انتخابات به این ترتیب رفع می‌شوند. این کمیته‌ها به عنوان بازیگرانی بی‌طرف به روندی اعتبار می‌دهند که عموم مردم با بدبینی به آن نگاه می‌کنند.

حتی اگر بر سر نتیجه این انتخابات ریاست‌جمهوری مشخص اجماع وجود داشته باشد، ایجاد ساز و کارهای نظارتی مستقل و فرصت دادن به نظارت شهروندی بر اعتبار روند انتخابات می‌افزاید و اعتماد عمومی را افزایش می‌دهد.

- مانند گذشته، فهرستی از اسامی واجدین ثبت نشد و رأی‌دهندگان می‌توانستند رأی خود را در هر یک از مرکز اخذ رأیی به صندوق بیاندازند. از این رو که برای ثبت‌نام رأی‌دهندگان پیش‌شرط وجود ندارد، کارت رأی نیز صادر نمی‌شود و واجدین شرایط به انتخاب خود در روز انتخابات در یکی از مراکز اخذ رأی حاضر شده و رأی دادند. برای این کار، هر شهروند باید شناسنامه خود را ارائه دهد تا ثابت کند که تابع ایران است و ۱۸ سال یا بیشتر سن دارد. بنا بر تخمین وزارت کشور، ۵۰ میلیون نفر از جمعیت ۷۴٫۸ میلیونی ایران واجد شرایط رأی دهی در این دوره از انتخابات بودند. عدم وجود روند ثبت رأی‌دهندگان موجب می‌شود مسئولان انتخابات نتوانند رأی‌های غیرقانونی یا چندباره را پی‌گیری کنند. ایجاد فرصت برای رأی دادن در هر یک از مراکز اخذ رأی مستلزم چاپ و توزیع بیش از نیاز برگه‌های رأی می‌باشد، که زمینه را برای پر کردن صندوق‌های رأی با رأی جعلی و دیگر موارد تقلب فراهم می‌کند. به غیر از برخی استثنائات مانند پناهندگان، معیارهای بین‌المللی اجازه می‌دهد رأی‌دهندگان به مراکز رأی‌گیری نزدیک محل سکونت‌شان ارجاع داده شوند. این یکی از محدود شاخص‌هایی است که می‌توان در هنگام ثبت رأی‌دهندگان در نظر گرفت.

- نتیجه شمارش آرای مراکز اخذ رأی به صورت علنی منتشر نشد، و همچون دوره پیشین تجمیع آراء پشت درهای بسته و بدون حضور ناظران بی طرف صورت گرفت. در این دوره بیش از ۶۷ هزار مرکز اخذ رأی در ۳۱ استان کشور، در کنار ۲۸۵ مرکز در ۱۲۰ کشور جهان، ایرانیان را در داخل و خارج از کشور قادر ساخت رأی خود را به صندوق‌ها بیاندازند. همچون گذشته، برگه‌های رأی به همراه ته برگه‌ها در حضور نمایندگان کاندیداها در مراکز رأی‌گیری شمرده شدند. نتایج در فرم رسمی ثبت و سپس به همراه دیگر اقلام انتخاباتی به مرکز جمع‌آوری فرستاده شدند. برخلاف بسیاری از کشورهای دنیا، در ایران نمایندگان کاندیداها رونوشت شمارش رسمی را دریافت نمی‌کنند و نتایج مراکز اخذ رأی به صورت علنی منتشر نمی‌شود. نتایج ارسالی از مراکز اخذ رأی پشت درهای بسته تجمیع می‌شوند و هیچ نماینده‌ای از طرف کاندیداها و یا هیچ ناظر مستقلی حضور ندارد. این رویکرد نبود شفافیت را در روند کلی انتخابات تشدید می‌کند. انتشار بلادرنگ نتایج و اجازه دسترسی بیشتر به روند تجمیع، روند انتخابات را در سطح کشور تسریع کرده و یکپارچگی آن را تضمین می‌کند. همچنین این روش به شفاف سازی کمک می‌کند و اعتماد عمومی نسبت به صحت شمارش آراء را ارتقاء می‌دهد.

مؤسسه دموکراتیک ملی

مؤسسه دموکراتیک ملی (NDI) سازمانی بی طرف و غیر انتفاعی است که از طریق مشارکت شهروندی، ترویج آزادی و مسئولیت‌پذیری حکومت‌ها، برای تقویت و حمایت از مؤسسات دموکراتیک در سرتاسر جهان فعالیت می‌کند.

از زمان نخستین مأموریت NDI در سال ۱۹۸۶ به عنوان ناظر در فیلیپین تا به امروز، این مؤسسه جایگاه خود را به عنوان یکی از برجسته‌ترین سازمان‌های غیردولتی در زمینه نظارت بین‌المللی بر انتخابات تثبیت کرده است. NDI تا کنون موفق به اجرای بیش از ۲۰۰ مأموریت بین‌المللی نظارت بر انتخابات در خاورمیانه و شمال آفریقا بوده است. از جمله در: الجزایر، مصر، اردن، لبنان، مراکش، تونس، و یمن.

این مؤسسه از طریق مأموریت‌های نظارتی به ارائه تحلیل‌های دقیق و بی طرفانه می‌پردازد. هدف از این کار، آگاه‌سازی جامعه بین‌المللی و بازیگران داخلی نسبت به نقاط ضعف و قوت روندهای سیاسی و انتخاباتی است، تا از این طریق، هر جا که لازم باشد، پیشنهادات خود را برای تقویت ساز و کارهای دموکراتیک و چارچوب‌های انتخاباتی ارائه دهد.

این بیانیه با حمایت مدرسه مانک برای امور جهانی در دانشگاه تورونتو، و از طریق برنامه دیالوگ جهانی برای آینده ایران (GDFI) تهیه شده. NDI مسئولیت کامل محتوای این بیانیه را بر عهده دارد. برای اطلاعات بیشتر در مورد بیانیه، با لزی کمپبل، عضو ارشد و مدیر برنامه‌های خاورمیانه و شمال آفریقا به شماره تلفن: ۵۶۹۵-۷۲۸ (۲۰۲) تماس حاصل فرمایید. برای کسب اطلاعات بیشتر درباره GDFI و مدرسه مانک، با شان ویلیت، رئیس ارتباطات به شماره تلفن: ۸۹۰۴-۹۴۶ (۴۱۶) تماس حاصل فرمایید.